

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Резюме. У статті проаналізовано особливості здійснення структурної політики в умовах переходу до постіндустріального суспільства. Досліджено найважливіші чинники економічного зростання.

The summary. The article analyzes the structural features of structural policy in the transition to a post-industrial society. Investigated the main factors of economic growth.

Ключові слова: структурна політика, інновації, постіндустріальне суспільство, інформаційно-телекомунікаційні технології.

Постановка проблеми. У світовому господарстві державна структурна політика стала одним з визначальних чинників стійкого макроекономічного зростання, стабільності й соціальної спрямованості. Про це наочно свідчать прогресивні структурні зрушення в післявоєнний період в економіці країн Заходу й Сходу, зокрема США, Великобританії, Німеччині, Японії та інших. Разом із тим остаточно була доведена неспроможність структурної політики в межах адміністративно-командної системи, передусім колишнього СРСР, деформації соціально-економічного розвитку якого стали вихідною базою для формування сучасної структури економіки України й перетворились на основну перешкоду до її входження у світовий ринковий простір як високотехнологічної, конкурентоспроможної держави. Основою концепції постіндустріального суспільства є новий соціум, що принципово відрізняється від індустріального суспільства: знижується роль матеріального виробництва, розвивається сектор послуг та інформації, змінюється характер людської діяльності, освоюються нові типи ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання структурної трансформації та формування і розвитку теорії постіндустріального суспільства широко досліджували такі науковці, як В.Геєць, Д.Белл, О.Білорус, В.Денисюк, А.Чухно та ін. Як вважає А.Чухно, оскільки теорія постіндустріального суспільства розкриває закономірності розвитку економіки і суспільства, висвітлює майбутнє людства, вона є теоретичною основою визначення стратегії соціально-економічного розвитку [10].

Метою дослідження є аналіз проблем формування структурної політики в умовах становлення постіндустріального суспільства.

Основні результати дослідження. В українській економічній літературі, під структурною політикою розуміють обґрунтування цілей та характеру структурних перетворень в економіці, визначення її пріоритетних ланок та оптимального співвідношення між ними. Сучасна економіка України характеризується високим рівнем зносу основних фондів, значна їх частина є фізично та морально застарілою, тому виходом із такого становища є модернізація економіки на основі технологічно-інноваційного оновлення. Сукупність різноманітних взаємозалежних процесів, що переплітаються (відтворювальних, ресурсних, технологічних, трудових, інвестиційних, інноваційних, фінансових, організаційних), які роблять економіку динамічним організмом, що постійно удосконалюється, створюють особливу складність структури економіки. Вивчення проблем та закономірностей становлення та функціонування постіндустріальної моделі економічного розвитку, особливостей інституціональних форм адекватної такій моделі соціальної системи пов'язане насамперед із визначенням специфічних критеріальних ознак сукупності методів, за допомогою яких й може відбутися процес пізнання цієї складної «парадигми, яка визначає методологічні принципи і суттєві риси вищої стадії цивілізаційного процесу» [10].

Вцілому в сучасних умовах структурна політика повинна реалізовуватися на основі застосування наступних базових принципів:

- конкурентний ринок як головний регулятор економічного розвитку;
- мінімізація і оптимізація державного втручання в економіку;
- відкритість економіки;
- лібералізація економічної діяльності на мікрорівні.

На даному етапі Україна перебуває на індустріальній стадії розвитку. Співвідношення між використанням можливостей індустріальної стадії, перш за все її високих технологій, і особливо інтенсивним упровадженням інформаційно-телекомунікаційних технологій, має динамічний характер і є одним із найважливіших завдань, яке стоїть перед нашою країною. «Новий етап національних реформ, як і загальносвітові глобалізаційні процеси, триває в умовах «зламу» класичних економічних парадигм та формує новий науковий світогляд щодо модернізації національних та наднаціональних економічних систем ХХІ століття» [4, с.10].

Машинне виробництво є матеріально-технічною основою індустріального суспільства, де виробничими ресурсами або чинниками виробництва є земля, капітал і праця. Основними економічними ресурсами для постіндустріальної стадії стають інформація та знання, а отже, інформаційно-інтелектуальні технології, телекомунікації та як наслідок комп'ютеризація економіки і суспільства, створення та функціонування всесвітньої мережі Інтернет, утвердження інтелектуальної праці, інтелектуальної власності, інтелектуального капіталу.

Головним та надзвичайно важливим фактором випереджального розвитку є перетворення інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал та його ефективне використання, впровадження у виробництво інформаційно-телекомунікаційних технологій. В умовах України потрібне технічно-технологічне переоснащення усього виробництва, значне підвищення продуктивності праці, що сприятиме зміні структури зайнятості на користь соціальної сфери та підвищить рівень її розвитку. Це є другим, надзвичайно важливим чинником для здійснення випереджального розвитку економіки. Отже, той факт, що Україна знаходиться на індустріальній стадії, то забезпечення прискореного розвитку передбачає поєднання цих двох чинників, тобто інноваційних економічних ресурсів постіндустріального суспільства, як головних і визначальних, та інноваційних виробничих ресурсів індустріального суспільства.

Додержання умов ефективного використання знань вимагає відповідного їх ресурсного забезпечення, в тому числі і фінансування всіх ланок інноваційної системи. У таблиці 1 наведено динаміку фінансового забезпечення науково-технічної сфери, з якої видно, що у 2009 році у порівнянні з 2008 роком відбулось скорочення обсягів витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт на 202,6 млн.грн. та з держбюджету на 511,2 млн.грн., такі зміни призвели до погіршення результативності в науково-технічній сфері.

Таблиця 1

Динаміка фінансового забезпечення науково-технічної діяльності*

	2006	2007	2008	2009
Витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, млн.грн, з них:	5164,4	6149,2	8024,8	7822,2
за рахунок держбюджету	2017,4	2815,4	3909,8	3398,6

*Дані Держкомстату України

В умовах формування економіки інноваційна діяльність, яка базується на знаннях, де домінантою розвитку має бути ефективне використання інтелектуального потенціалу країни, є досить складною сферою, оскільки це система взаємопов'язаних між собою стадій загального інноваційного циклу розвитку виробництва, яка починається з набуття (придбання) населенням країни певної суми знань у системі освіти і закінчується використанням матеріалізованих інноваційних результатів інтелектуального розвитку суспільства в секторах економіки. Світова практика показує, що саме економіка знань становиться могутнім імпульсом прискорення технологічного розвитку, підвищення наукомісткості і конкурентоспроможності продукції, сприяє диверсифікації діяльності.

Скорочення замовлень на НДДКР зумовлене, в першу чергу, занепадом галузей і підприємств реального сектору. Більшість підприємств виконують значно менший обсяг робіт порівняно зі своєю потужністю через не конкурентоспроможність продукції, зумовлену технологічним відставанням виробництва. Великі підприємства є найбільш сприятливими до інновацій. Так, серед підприємств із чисельністю працівників понад 5 тис. осіб інновації

здійснювали 64% підприємств, а з чисельністю працівників від 50 до 5000 осіб – лише 17% [11, с. 97]. Інтенсивність та ефективність інноваційної діяльності є характеристиками і атрибутами не окремих елементів, а всієї інноваційної системи взагалі.

Україна стоїть на порозі етапу постіндустріального розвитку, який характеризується наступними особливостями:

- прискореною структурною перебудовою народного господарства, переходом від переважно сировинного господарства до виробництва високотехнологічних, конкурентоспроможних продуктів кінцевого споживання;
- формуванням і розширенням сектора сучасних інноваційно-індустріальних галузей з подальшим виходом їх продукції на міжнародні стандарти якості і надійності;
- підготовкою і просуванням управлінських кадрів, які відповідають вимогам і умовам постіндустріального суспільства.

Становлення вертикально інтегрованих науково-виробничих структур із повним технологічним циклом від інноваційної розробки до виробництва, реалізації та технічної підтримки експлуатації нових продуктів пов'язане з перерозподілом власності на акціонерний капітал галузевих НДІ на користь компаній-споживачів наукового продукту [11, с.97]. Створюються передумови підвищення сприйнятливості підприємств до передових високих технологій, прискорення впровадження інновацій, переливу капіталу між науковою та виробничою сферами.

До прикладу, Україна входить до елітної дев'ятки країн, що мають замкнутий технологічний цикл створення і виробництва авіатехніки. Крім проектування і виробництва пасажирських і транспортних літаків, в Україні є мережа авіаремонтних підприємств, в тому числі і для відновлення бойових літаків і вертольотів.

Специфіка асортименту продукції українських авіа заводів, що історично склалася, виявляється в тому, що профільною продукцією для українських підприємств залишаються транспортні, а також пасажирські літаки для регіональних і середніх магістральних ліній. Це дозволяє українським виробникам розійтися у різні ринкові щілини з найбільшими світовими виробниками літаків. Однак саме щілина магістральних пасажирських лайнерів звичайно вважається найприбутковішою.

Одним із найперспективніших на даний момент проектів для вітчизняного авіабудування є виробництво регіональних реактивних літаків АН-148, розроблених АНТК «Антонов» спільно з підприємствами Росії, України, інших держав. Нове сімейство літаків призначено для пасажирських, вантажопасажирських і вантажних перевезень на повітряних регіональних трасах. Літак прийде на зміну машинам Ан-24, Ан-26, Як-40, Як-42 і Ту-134, строк експлуатації яких закінчується через 7-10 років.

У загальноприйнятій статистиці соціально-економічного розвитку прийняте наступне групування промисловості в країнах ОЕСР (табл.2).

Таблиця 2

Групування галузей промисловості в країнах ОЕСР за рівнем наукомісткості [1, с.216]

Технологія	Зміст
Високі технології	Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів Виробництво канцелярських, бухгалтерських та електронно-розрахункових машин Виробництво фармацевтичних препаратів Виробництво приладів радіо, телебачення та зв'язку
Середні технології високого рівня	Виробництво приладів Виробництво автомобілів Виробництво продукції хімічного синтезу Виробництво інших транспортних засобів Виробництво інших машин та устаткування
Середні технології низького рівня	Виробництво гумових і пластмасових виробів

	<p>Будівництво та ремонт суден Виробництво готових виробів, не зарахованих до інших угруповань Виробництво інших неметалевих мінеральних продуктів Металообробне виробництво Коксохімічне виробництво, виробництво продукції нафтопереробки Виробництво чавуну і сталі</p>
Низькі технології	<p>Целюлозно-паперове виробництво, поліграфічна промисловість Виробництво текстильних виробів та одягу Виробництво харчових продуктів і напоїв Виробництво деревини та меблів</p>

Ряд пріоритетів сучасної промислової політики повинен відображати не галузевий, а міжгалузевий характер, у зв'язку з чим мають бути виділені напрямки техніки, технології та НДДКР, котрі об'єднують більш-менш однорідні класи технічних засобів і технологій різних поколінь. Використовуючи ефект кооперації організацій різних галузей, сучасна промисловість проектує, створює і тиражує складні техніко-технологічні системи, стратегічно важливі з позицій життєзабезпеченості суспільства і підтримки національної безпеки. Такі проекти зазвичай характеризуються високим рівнем затратності, великими інвестиційними ризиками, а також тривалим виробничим циклом. Тобто вони не можуть бути реалізовані без систематичної державної підтримки через слабкі ринкові стимули.

Роль держави в проведенні структурної політики полягає не в управлінні конкретними підприємствами чи їх опікою, а в розробці пріоритетів і «коридорів» росту для формування довгострокової політики, орієнтованої на досягнення стійкого розвитку на основі забезпечення продовольчої, енергетичної та економічної безпеки держави.

Структурну модернізацію економіки визначено змінами пропорцій виробництва, які відбуваються під впливом наступних факторів:

- ринкової саморегуляції;
- суспільного поділу праці;
- техніко-технологічного розвитку продуктивних сил;
- розвитку економічних відносин;
- промислової та економічної політики держави [1, с. 216].

Отже, постає два фундаментальні завдання перед Україною: здійснити постіндустріальний структурно-технологічний зрушення та значно підвищити ефективність економіки. Відповідно, необхідно провести потужну державну інвестиційну політику, метою якої повинно стати:

1. мобілізація внутрішніх ресурсів;
2. залучення зовнішніх інвестицій з подальшим їх спрямуванням на реструктуризацію і технологічне оновлення промисловості;
3. інноваційне інвестування;
4. розвиток сучасної постіндустріальної інфраструктури.

Першочерговими завданнями для реалізації структурної політики є:

- підвищення інноваційної активності і випереджальний розвиток високотехнологічного сектора економіки;
- стимулювання економічного зростання та підвищення ефективності виробництва на мікрорівні через підтримку експортних контрактів і використання інших непрямих інструментів;
- зниження трансакційних витрат діяльності підприємств за рахунок розвитку інститутів ринків товарів, послуг, праці і капіталу, формування інфраструктури забезпечення підприємницької діяльності;

- припинення прямого і непрямого субсидування неефективних підприємств, ефективна селекція працездатних підприємств, підвищення дієвості інституту банкрутств, реструктуризація неефективного сектора економіки;
- стимулювання процесів реструктуризації та реформування підприємств, підвищення їх ефективності, у тому числі через розвиток ринку консалтингових послуг, сприяння процесам інтеграції та освіти великих ефективних і конкурентоспроможних компаній при всебічному сприянні розвитку малого та середнього бізнесу;
- скорочення та оптимізація державного сектору при зростанні ефективності управління державним майном.

Висновки. Оскільки, постіндустріальне суспільство характеризується як інформаційне, наукове, високотехнологічне суспільство та суспільство знань, тому при досягненні цього типу розвитку відбувається зміна соціальних цінностей та мотивації людської діяльності. Проривними технологіями можуть стати універсальні нанотехнології, біотехнології, нові медичні технології і інші інновації, вигідні для вкладення капіталу, а каталізаторами переходу до постіндустріального суспільства - такі галузі, як авіація, космічна техніка, суднобудування, транспортне машинобудування, ядерна енергетика та інші.

Використана література

1. Бужимська К.О. Модернізація економіки: технологічно-структурний аспект / К.О. Бужимська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2009. – № 3. – С. 214 – 217.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
3. Зайцев Ю.К. Сучасна парадигма методології досліджень постіндустріального суспільства / Ю.К. Зайцев, В.С. Савчук // Вчені записки. – 2009. – № 11. – С. 3 – 13.
4. Інноваційна стратегія українських реформ: [монографія] / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
5. Касабова І.А. Структурна політика в Україні: шляхи вдосконалення та напрями подальших зрушень / І.А. Касабова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №3. – С. 15 – 22.
6. Ковальчук В.М. Структурна перебудова національної економіки в контексті інноваційного розвитку: [монографія] / В.М. Ковальчук. – К., 2005. – 240 с.
7. Козловський С.В. Економічна політика як базовий елемент механізму управління чинниками розвитку сучасних економічних систем / С.В. Козловський // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1. – С. 13–20.
8. Кулага І.В. Україна на шляху до постіндустріального суспільства / І.В. Кулага, Л.М. Дуброва // Вчені записки. – 2008. – № 10. – С. 11–15.
9. Назаров М.Г. Курс социально-экономической статистики: учебник для вузов / М.Г. Назаров. – М.: Финстатинформ, 2002. – 771 с.
10. Теорія постіндустріального суспільства як глобальна методологічна парадигма [Електронний ресурс] / А.А. Чухно // Економічний Часопис-XXI. – 2001. – № 11. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2001/11-12/20011190.html>.
11. Федулова Л.І. Державна політика в національній інноваційній системі: стабільність зберігається / Л.І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 4. – С. 90 – 103.
12. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. – К.: Логос, 2003. – 631 с.